

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

учебных заведений со взрослыми.

Ключевые слова: андрагогика, обучение взрослых, содержание обучения взрослых.

Inna Levchenko

Adult education as a scientific problem

Summary. *There is given the interpretation of definition of "andragogy" on the basis of systematical approach to the study, analysis of psychological and pedagogical facts and phenomena in the cognitive process.*

Key words: *andragogy, teaching of adults, contents of teaching of adults.*

УДК: 37:39.4:377.36 (001)

**Олена Мартіросян,
м. Київ**

НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ДОРΟΣЛИХ

Сучасний динамізм розвитку суспільства передбачає створення принципово нової школи, здатної до широкого самовираження, самооновлення, самовдосконалення всіх верств населення. Для всіх громадян України, незалежно від національності, статі, віку, мови спілкування соціального походження й стану, ставлення до релігії, місця проживання і стану здоров'я, має забезпечуватися право на отримання якісної освіти в будь-яких навчальних закладах. Створення умов для реалізації життєвих планів і можливостей самовдосконалення дорослої людини протягом усього життя – один із принципів неперервної освіти. На думку експертів Інституту ЮНЕСКО, саме неперервна освіта, одна з ланок якої становить освіта дорослих, покликана сприяти всебічно-гармонійному розвитку дорослої людини, сприяти розвитку демократії, справедливості, толерантності, науково-освітнянському, соціально-культурному розвитку суспільства, нації, загальної культури людства [6, с. 21]. Сфера освіти дорослих є надзвичайно важливим джерелом соціалізації особистості, простором, в якому вона засвоює необхідні для соціальної життєвої практики знання, цінності, все це формує у дорослих навички соціальної взаємодії, інтегрування у все нові соціальні реалії. Проблему інтелектуального зростання дорослої людини відображено в працях американських вчених Л.-Ф. Ворда "Динамічна соціологія" (1883) і Джона Дьюї "Школа і суспільство" (1889).

Освіту дорослих ХХІ ст. називають "освітою впродовж життя", провідним чинником якої є неперервність. На сьогодні, неперервна освіта дорослих стає вирішальним чинником соціально-економічного і культурного прогресу, кардинальною умовою розвитку особистості на всіх етапах її життєво-професійного шляху, внутрішньою потребою, повсякденною справою кожної людини. Неперервна освіта дорослих стає пріоритетним напрямком для цілої низки суспільно-гуманітарних наук:

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

педагогіки, економіки, соціології, політології, історії, країнознавства, культурології, філософії, правознавства, філософії освіти тощо.

В Україні освіта дорослих згідно визначення ЮНЕСКО представлена у такому вигляді:

Формальна освіта – інституційна, професійна, післядипломна перепідготовка, яка передбачає організаційно-навчальний процес за навчальним планом, по закінченню якого дорослі отримують диплом.

Неформальна освіта – це курси, гуртки за інтересами, школи мистецтв, ремесел, громадські об'єднання, семінари, лекторії, клуби, станції туризму, які орієнтовані на нове самовизначення, оновлення, глибоку інформативність, як правило, ця форма освіти не передбачає отримання дипломів дорослими.

Інформальна освіта – освіта не заради дипломів, а заради задоволення через спілкування, неофіційне навчання, мистецтво, трудову діяльність, накопичений життєвий досвід, самовдосконалення та отримання інформації за допомогою ЗМІ та Internet [5, с. 51].

В процесі переходу до багатоступеневої системи освіти саме процес навчання дає змогу задовольнити професійні потреби, як молоді, так і дорослого населення, відповідно до можливостей, бажання і здібностей кожного. Висвітлення актуальних питань з проблем освіти й навчання дорослої людини ми знаходимо у дослідженнях відомих українських вчених, таких як: О. Аніщенко, С. Архіпова, В. Астахова, С. Болтівець, Л. Березівська, Л. Вовк, А. Ворох, С. Гончаренко, В. Голобов, Н. Гупан, Т. Десятов, Н. Дем'яненко, І. Зазюн, С. Крисюк, В. Кремень, І. Лікарчук, Л. Лук'янова, В. Майборода, Н. Ничкало, С. Нікітчина, О. Огієнко, В. Огнев'юк, В. Олійник, Н. Падун, В. Пуцов, М. Протасова, В. Рибалка, М. Скрипник, О. Сухомлинська, С. Сисоєва, Л. Сігаєва, Т. Слободянюк, Т. Сухенко, Л. Сущенко, Л. Хоружа.

Важливим чинником в освіті дорослих є переконання людини в необхідності постійного розвитку, самоосвіти та вдосконалення власних творчих здібностей. Дослідниця В. Астахова зазначає, що на сучасному етапі розвитку суспільства й освітнього простору визначаються тенденції, що виявилися процесі реформування національної системи освіти в Україні, а таких аспектах:

1) спостерігається удосконалення масової освіти поряд із розвитком елітарної освіти, підвищується якість навчання в навчальних закладах традиційного спрямування;

2) посилюється значимість неперервної освіти дорослих як безперервного процесу навчання та мобілізації особистісних інтелектуальних можливостей;

3) забезпечуються умови для реалізації конституційних прав кожного

громадянина на здобуття освіти відповідно до його здібностей, суспільних і особистих інтересів;

4) перехід до такої системи освіти, яка б забезпечувала широкі

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

можливості для самореалізації кожної людини, впровадження неперервного навчання для дорослих – як освіта впродовж життя;

5) розвиток позашкільної освіти, як неформального напрямку: клуби, станції, гуртки туризму й краєзнавства, вивчення історії рідного краю, гуртки за інтересами [1, с. 7].

Неперервна освіта дорослих – це, насамперед, спосіб життєдіяльності людини, в процесі якого вона набуває необхідні знання, уміння й навички для професійного зростання. Поняття "освіта дорослих" розглядається як комплекс організаційних процесів навчання, незалежно від змісту, рівня та методів, що продовжують або доповнюють освіту, здобуту в школах та вищих навчальних закладах. В освітньому просторі неперервність освіти є основоположним, провідним обов'язком розвитку цінностей життя. Це приклад для кожного дорослого індивіда, який передбачає виховання людини нового типу, яка в динамічно змінних соціально-економічних умовах здатна активно жити, діяти, працювати, розвивати максимально високий статус своїх професійних здібностей, здійснювати самореалізацію, прогресивно оновлювати своє життя [4, с. 44].

Розвиток дорослої особистості розглядається при цьому як неперервний процес, що орієнтує навчально-пізнавальну діяльність дорослої людини не тільки на знання й професійне зростання, а й на активне перетворення навколишнього світу [2, с. 42].

Дослідниця Л.Сігаєва зазначає, що освіта дорослих має служити розвитку особистості і в дитинстві, і в ранній юності, і в роки активної трудової діяльності. Завдання неперервної освіти полягає не тільки в збагаченні людини новими знаннями, а й у збереженні її професійної компетентності та здоров'я впродовж всього життя [7, с. 39]. Освіта дорослих не галузь економіки, це життєво важлива функція, яка є ключовим сектором і умовою існування суспільства, це культурно-освітнє починання дорослого населення, як засіб самозахисту і самоствердження. Освіта дорослих має бути процесом неперервним, це як соціальний самозахист і необхідність, де кожна людина, без огляду на своє матеріальне положення й релігійний світогляд, має право на власний шлях здобуття освіти від дитинства до пізньої старості, як шлях інтелектуального й професійного оновлення [6, с. 29]. Як зазначає академік І.А. Зязюн: "критерії якості життя зумовлені зовнішніми причинами, за яких доросла людина мобілізує особистісні інтелектуальні можливості – це самооцінка, самопізнання, самореалізація, – самовизначення в житті" [3, с. 14].

Далі, наголошує дослідниця Л. Сігаєва: "Доросла людина – це суб'єкт освітнього процесу, яка саме визначає, чому і як учитися для виконання і реалізації своїх життєвих планів. Вона активний суб'єкт своєї життєдіяльності, освітнього процесу та процесу самореалізації" [6, с. 31].

Концепція розвитку освіти дорослих в Україні (Л. Сігаєва) розглядає освіту дорослих в широкому професійному сенсі й розуміється як навчально-освітній процес формування людської особистості (від

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

народження до глибокої старості) [6, с. 34].

Американський вчений М. Ноулз, який по праву вважається засновником теорії освіти дорослих, визначає та структурує доросле населення за трьома категоріями:

- дорослі від 18 до 30 років (професія та кар'єра, підготовка до вибору кар'єри, отримання роботи, набути для даної роботи вміння та навички, зберегти за собою робоче місце, планування сімейного життя, будинок, сім'я, народження та виховання дітей, допомога дітям у шкільному навчанні, ведення домашнього господарства, планування сімейного бюджету, покупки, домашній ремонт, використання сімейних порад);

- дорослі від 30 до 65 років (оволодіння більш складними професійними навичками, керівництво іншими працівниками, зміна кар'єри, проблема безробіття, планування виходу на пенсію, набуття другої освіти жінками, які виховують дітей, гуманне ставлення до дорослих дітей, пристосування до похилих батьків, розвиток реалістичного погляду на життєву перспективу);

- дорослі від 65 років і далі (адаптація у процесі виходу на пенсію, пошук нових сфер суспільно-корисної діяльності, пристосування до менших доходів та матеріальних витрат, організація нового способу життя, розвиток власної особистості, компенсаторних здібностей, переорієнтація системи цінностей, планування збалансованої програми відпочинку) [13, с. 32].

На нашу думку, для розвитку дорослої людини важливим є врахування періодів життєвих криз. Важливо, особливим чином, виділити періоди життєвої кризи (від 40 до 60 років). Одні люди не відчують цієї кризи й не здійснюють оперативних ревізій своїх планів та досягнень. Вони вже не очікують від життя нічого хорошого, просто живуть, працюють, міркуючи, що вже занадто пізно, будь-що, змінювати. Пригнічені емоційно, ці люди негативно сприймають цей етап життєвої кризи, а інші люди (друга група людей), починають переглядати й корегувати попередні життєві плани, будують нові завдання та плани, ставлять собі мету, вони більш активні і дієздатні. Для таких особистостей життєвим стимулом стає вислів: "Навчатися ніколи не пізно!". Як зазначає професор С. Сисоева: "Доросла людина не "чистий аркуш", на якому намальовані символи та ознаки знань. Це людина, яка має власну життєву позицію, досвід. Життєвий досвід дорослого обумовлює справжній зміст одержаних знань, він стає ціннісним надбанням для особистості, що продуктивно і активно формує своє життя, зберігає професійну компетентність й свої життєві погляди" [4, с. 71].

У Болонській декларації наголошується, що неперервна освіта є унікальним механізмом виживання людини й суспільства в інформаційну епоху. Вимоги гуманістичного підходу в реалізації ідей неперервної освіти виразно звучать і в програмних документах Української держави, у програмі "ЮНЕСКО". В них, найважливішим завданням навчальних закладів, визначається виховання й навчання дорослої людини, її

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

професійна підготовка та формування готовності жити в сучасних, швидкозмінних умовах [7, с. 79].

В Концепції розвитку освіти дорослих в Україні (Л. Сігасва) наголошується, що головним завданням освіти дорослих в Україні є створення, відповідно, культурно-освітнього середовища, яке здатне забезпечити сприятливі умови для навчання й виховання на принципах Life education (освіта впродовж життя). Це і буде той професійно-освітній та культурний простір, який формує в людині духовно-етичні цінності й активно пропонує здоровий спосіб життя. На думку Л.Є. Сігасвої: "Освіта дорослих має глибоку життєву обумовленість, де відбувається значний ріст знань у всіх сферах науки, техніки та культури; відбувається розвиток демократичних починань, які сприяють активній соціологічній позиції; кардинально змінюється життєвий і професійний шлях кожної людини" [6, с. 14].

Безперечно, для зміцнення та розвитку демократії у суспільстві, необхідно розширити для дорослого населення можливості для навчання, підвищувати активність громадян, створити такі умови, які б сприяли підвищенню праці, створювати такі обставини, які б формували середовище й соціум справедливості, гармонії й миру. XXI століття – як новий освітньо-культурний етап життя суспільства, виробило актуальну громадянську позицію для більшої участі дорослої людини в житті суспільства. Навчання дорослих протягом життя передбачає переосмислення змісту освіти, удосконалення дорослої кваліфікації, рівність і справедливість між чоловіками й жінками, охорона і збереження здоров'я нації та народонаселення [8, с. 100].

Освіта дорослої людини, як зазначає дослідниця О. Огієнко, стає ключовою цінністю суспільства знань, створюючи умови для збагачення творчого потенціалу дорослої людини впродовж життя на трьох доступних рівнях: особистісному та культурному, професійному, соціальному та громадянському [13, с. 28-30].

XXI століття – новий і перспективний період суспільно-культурного життя, закріпив концепцію освіти дорослих протягом усього життя як освітню траєкторію людського самовизначення, де провідною метою є творча самореалізація кожного громадянина України, генерування дорослого покоління людей, здатних ефективно працювати, наполегливо навчатись протягом життя. Ці дорослі люди розвивають і змінюють на краще демократичну державу У крашу, яка є невід'ємною складовою європейської та світової спільноти. Освіта дорослих як соціокультурне явище покликана врятувати людство від нової деградації, конфліктів і самознищення народів [11, с. 10].

З 2003 по 2010 р. ООН офіційно оголосила десятиліття суспільної грамотності, яка означає опанування способів життя, навчання в постійно ускладнених соціальних взаєминах, опанування мови, розвитку світогляду людини, культури суспільства, політичної культури нації. Від цього залежить якість нашого життя, його соціальне й освітнє призначення [9, с. 79].

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

Таким чином, визнання сучасним суспільством необхідності неперервної освіти для дорослих є непересічним фактом, який базується на постійному оновленні знань з метою розвитку особистості в інформаційну епоху. З кожним роком зростає кількість дорослих людей, які прагнуть до навчання. Завдання суспільства – створити умови для всебічного розвитку дорослої людини.

Література

1. Астахова В.І. З досвіду встановлення інноваційного модуля безперервної освіти / Астахова В.І. // Вчені записки Харківського гуманітарного університету "Народна українська академія". – Х., 2003. – Т.9. – С.7-11.
2. Владиславлев А. Непрерывное образование. Проблемы и перспективы / А. Владиславлев. – М., 1978. – 175 с.
3. Зязюн І.А. Інтелектуальний творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти / Зязюн І.А. // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи. – К., 2000. – С.11-24.
4. Сисоєва С.О. Освіта і особистість в умовах постіндустріального світу: монографія / С. Сисоєва. – Хмельницький: ХГПА, 2008. – 324 с.
5. Сігаєва Л.Є. Освіта дорослих: форми навчання / Л.Є. Сігаєва // Педагогічний процес: теорія і практика: зб. наук. пр. (Благодійний фонд ім. А.С. Макаренка). – К., 2006. – № 4. – 216 с.
6. Сігаєва Л.Є. Концепція розвитку освіти дорослих в Україні / Лариса Сігаєва. – К.: ЕКМО, 2009. – 44 с.
7. Сігаєва Л.Є. Розвиток освіти дорослих в Україні (друга пол. ХХ ст. – поч. ХХ ст.): монографія / [за ред. Сисоєвої С.О.]; НАПН України, Інститут пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К.: ТОВ «ВД «ЕКМО». – 2010. – 420 с.
8. Сігаєва Л.Є. Етапи розвитку освіти дорослих за радянські часи: теоретичний аспект / Сігаєва Л.Є., Мартіросян О.І. // Педагогічний процес: теорія і практика / Благодійний фонд ім. А. С. Макаренка. – К.: ЕКМО, 2007. – №1. – С. 99 – 107.
9. Мартіросян О.І. Перспективи розвитку освіти дорослих у контексті Європейської інтеграції / О.І. Мартіросян // Педагогічний процес: теорія і практика / Благодійний фонд ім. А. С. Макаренка. – К., 2007. – Вип. 4. – с.78-84.
10. Скрипник М. Історія андрагогіки: генезис, основні тенденції, біографії вчених у контексті нового історизму / М. Скрипник // Імідж сучасного педагога / Полтавський обл. інститут післядипломної пед. освіти ім. М.В.Остроградського. – 2010. – № 10 (109). – С. 10-13.
11. Кремень В.Г. Філософія образования XXI века: Выступление на юбилейной сессии АПН Украины / В. Кремень // Персонал. – 2003. – № 1. – с. 8-10.
12. Огнев'юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку: монографія. – К.: Знання України, 2003. – 450 с.
13. Огієнко О.І. Андрагогічний підхід у неперервній освіті дорослих: метод. рекомендації / Огієнко О.І. – К.; Суми: Сумський ДПУ ім. А.С.Макаренка, 2007. – 40 с.

Елена Мартіросян

***Непрерывное образование как фактор
профессионального роста взрослых***

Анотація. На основани анализа научных источников по педагогике, философии, андрагогике, социологии автор определил значение непрерывного образования взрослых как важное звено для гармоничного развития взрослого человека в социо-культурном обществе. Непрерывное образование обеспечивает самореализацию и профессиональное совершенствование каждого человека. Поэтому, особенность и актуальность обучения и образования взрослых в том, что она формирует в человеке духовно-этические ценности и пропагандирует здоровый образ жизни, выстраивает активную позицию для жизненной адаптации взрослых в информационном обществе.

Ключевые слова: образование взрослых, непрерывное профессиональное образование взрослых, развитие образования взрослых.

Olena Martirisyana

Continuing education as a factor of adult professional development

Summary. Based on analysis of scientific literature on pedagogy, andragogy, sociology, the author defines the value of continuing education for adults as an important link for the harmonious development of the adult in the socio-cultural society. Continuing education provides socialization and professional development of each person. therefore, the future and relevance of adult learning and education is that it creates in man the spiritual and ethical values and promotes a healthy lifestyle, builds active citizenship for the adaptation of adult life in the information society.

Key words: adult education, continuing professional education, adult education development.

УДК 374.7 (477) “71”

**Лариса Сігасва,
м. Київ**

РОЗВИТОК ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Необхідність розвитку освіти дорослих в Україні обумовлена не тільки динамікою соціального і науково-технічного прогресу, змінами в змісті і характері праці і суспільної діяльності людей, збільшенням вільного часу і можливостей його раціонального використання. Поворот до освіти дорослих в нашій країні викликаний також запитамі ринку праці, головними вимогами якого до фахівця стають компетентність і професіоналізм. Ця обставина привела до виникнення у багато кого потреби в перепідготовці і отриманні нових навиків, оскільки фахівці масових професій виявилися неконкурентоспроможними через свою недостатню підготовку. Соціальна роль освіти дорослих виявляється в сприянні розвитку суспільства і одночасно розвитку особистості. Вона одержала подальший розвиток у зв'язку зі світовою фінансовою кризою і необхідністю перепідготовки і навчання безробітних, інвалідів, звільнених